ANTILLIAANSE AUTEURS:

Wie worden er beschouwd als de meest representatieve?

Cola Debrot

EEN VAN DEGENEN die zich wel het uitvoerigst en langdurigst met de beschrijving van de Antilliaanse literatuur heeft bezig gehouden, is Cola Debrot geweest. Vanaf het begin van de jaren vijftig tot ver in de zeventiger jaren heeft hij over dat onderwerp talrijke artikelen geschreven en hij is daarmee de belangrijkste en eerste geworden die de Antilliaanse letteren in een eigen ontwikkelingskader heeft geplaatst.

Vroeg hij zich in 1953 nog af of er 'überhaupt zoiets bestaat als een Antilliaanse literatuur', in 1977 besloot hij zijn laatste, uitgebreide opstel met onder andere:

'Het is intussen welhaast een wonder dat zulke betrekkelijk kleine bevolkingsgroepen zo een opvallende literatuur hebben voortgebracht. Zij heeft ongetwijfeld haar leemten, wij kunnen daar rustig voor uitkomen. Zij heeft ook haar verworvenheden, wij mogen haar licht niet onder de korenmaat zetten.

De Antillen hebben een literatuur voortgebracht die zich uitstrekt vanaf de Indiaanse totemverhalen op Aruba tot de 'Konsenshi di un pueblo', het gewetensonderzoek van het Bonairiaanse echtpaar Pacheco Domacassé en Diana Lebacs. Geen kleinigheid, neen bepaald geen kleinigheid'.

WAARDERING

Daarmee lijkt het alsof Cola Debrot's waardering voor de Antilliaanse literatuur in de loop van een kwart eeuw sterk is toegenomen. Die andere 'reus in letterland' -Pierre Lauffer - schrijft in een onuitgegeven manuscript 'Istoria di nos Literatura' over het 'nieuwe volk' dat een drietalige literatuur heeft voortgebracht: in het Papiamentu, in het Spaans en het Nederlands. Hij heeft daarbij de literatuur van de drie Benedenwindse eilanden op het oog, die hij bespreekt en waardeert vanaf haar orale voortbrengselen uit de tijd van de slavernij tot de moderne tijd toe. Uit de veelheid van beïnvloedende cultuursferen benadrukt hij vooral de Spaans-Amerikaanse; daarnaast was er ook de Europees-Nederlandse koloniale en was de Afrikaanse invloed belangrijk tijdens de periode van de slavernij; de eigen ontwikkeling tenslotte begon na de Emancipatie en het Statuut. Samen zijn ze onverbrekelijk verbonden en verweven, verantwoordelijk voor het creoliseringsproces, dat een eigen literatuur van dit nieuwe volk tot resultaat had. Lauffers positieve waardering gaat vooral uit naar de literaire voortbrengselen in de nieuwe volkstaal - het Papiamentu.

Naast en na Debrot en Lauffer hebben tientallen anderen in eigen land en moederland zich beziggehouden met het kritisch beschrijven en evalueren van de 'Antilliaanse literatuur' in haar geheel, of (en dat vooral) in delen daarvan.

ARUBA

Omdat we tot 1 januari 1986 toen Aruba zijn status aparte kreeg, kunnen spreken van de Nederlandse Antillen, inclusief Aruba, en de meeste literatuur natuurlijk van vóór die datum is, spreek ik in het vervolg, gemakshalve van de Antilliaanse literatuur, waarmee ik die van de Nederlandse Antillen en Aruba bedoel.

Maar wat hoort er wél en wat niet tot deze Antilliaanse literatuur?

Pierre Lauffer sneed hiervoor dat probleem al even aan. Iedereen die zich wel eens aan een overzicht gewaagd heeft, werd steeds weer met juist dit netelige probleem geconfronteerd. Lees de woorden die Carel de Haseth er in de Encyclopedie van de Nederlandse Antillen (1985) bij het lemma 'letterkunde' aan wijdde nog maar eens op na, of Aart Broeks conclusie van zijn lange artikel in Kristof VI-3 (1983): 'Vooralsnog lijkt het niet mogelijk van andere dan geografisch-biografische criteria uit te gaan in het aangeven van welke teksten wel en welke niet kunnen worden gerekend tot de Caribische literatuur'.

Ik ben maan zo vrij hier voor 'Caribische' te lezen 'Antilliaanse'.

UITWEG

Om een uitweg uit de discussies omtrent de grenzen van literatuur in het algemeen te vinden, sluit ik me aan bij die onderzoekers die gemakshalve maar aannemen dat literatuur alles is wat door de lezers, en wel in het bijzonder door de critici en literatuurwetenschappers gewoonlijk als literatuur beschouwd wordt. Antilliaanse literatuur is dan eenvoudigweg wat in de loop der jaren door de mensen die zich daarmee hebben beziggehouden als Antilliaanse literatuur beschouwd is.

We kunnen wel allerlei barrières qua taal, geboorte- en woonplaats van de auteurs, het leespubliek, de thematiek, de verspreiding enz. opwerpen, maar waarom zouden we niet gewoon eens proberen vast te stellen wat er in de loop van de laatste veertig jaar - want zo lang wordt de Antilliaanse literatuur onderzocht - tot de belangrijke Antilliaanse auteurs en hun werken gerekend is.

SCHIFTING

Welke auteurs en teksten behoren tot de Antilliaanse literatuur?

Om dat te bepalen had ik natuurlijk uitgebreide bibliografieën kunnen raadplegen, of de kaartenbakken in de bibliotheken, die samen ook heel wat zouden opleveren. Die algemeen voor de hand liggende en wel heel brede weg ben ik niet gegaan; ik heb een smaller pad genomen om direct door middel van een zekere schifting in mijn materiaal tot een sneller eindpunt te komen. Allereerst koos ik twee encyclopedieën, een uit de Verenigde Staten en een uit eigen land: - Donald E. Herdeck: Caribbean writers, a bio-bibliographical-critical encyclopedia uit 1979;
- de Encyclopedie van de Nederlandse Antillen uit 1985.

Herdecks werk is een prestigieuze Amerikaanse bio- en bibliografische encyclopedie van de Caribische literatuur in het ruimste verband, met een speciaal hoofdstuk voor de 'Dutch Caribbean'. Hierin opgenomen worden, betekent dus internationale erkenning en bekendheid.

Daarom heb ik deze direct vergeleken met een eigen standaardwerk van vrij recente datum, de Encyclopedie van de Nederlandse Antillen, waarvan ik alleen die auteurs heb opgenomen die in de ogen van de auteur van het onderdeel 'letterkunde', Carel de Haseth, en redacteur Jules de Palm een eigen lemma 'verdienden'. Op deze wijze confronteer ik dus een blik van buiten met een van binnenuit.

OVEREENKOMST

Een vergelijking van deze twee standaardwerken levert op het eerste gezicht een verrassende overeenkomst in totaalaantal van belangrijk geachte auteurs op: 59 en 56 respectievelijk, maar er is in de keuze een groot verschil, en dat dus binnen een relatief korte periode. In beide werken samen worden er 77 auteurs geacht te behoren tot de Antilliaanse letteren, maar: Herdeck noemt er 21 die De Haseth niet opneemt, en 18 niet die De Haseth wel opneemt - de overige 38 worden door beide genoemd.

Voor deze discrepantie zijn misschien wel enkele verklaringen te geven:
- De Haseth is inderdaad enkele jaren later, wat blijkt uit het opnemen van een aantal jongere auteurs;
- De Haseth neemt ook Engelstalige auteurs (van de Bovenwindse eilanden) op, waaraan de Amerikaanse bibliografie merkwaardig genoeg geheel voorbijging;
- De Haseth neemt enkele niet-Antillianen uit de koloniale periode op, die over de Antillen publiceerden;
- Herdeck neemt een aantal auteurs op die bij De Haseth geen apart lemma kregen, maar in het algemeen overzicht 'letterkunde in de Nederlandse Antillen' bijvoorbeeld wel even genoemd worden. Toch is zoiets een indicatie dat zo'n auteur kennelijk minder belangrijk geacht wordt.

BLOEMLEZINGEN

Voorlopig levert deze eerste verkenning nog niet veel karakteristieks op, maar dat was ook niet te verwachten. Daarom leggen we er nu een zevental bloemlezingen naast, die samen nagenoeg alle talen en eilanden bestrijken of in hun algemene opzet al van een totaalvisie wilden uitgaan.

Van 'De Literatuurkrant' waarvoor leraar Nederlands Gerard van der Hilst een inleiding en bloemlezing samenstelde onder de titel 'Literatuur op de Antillen' neem ik alleen die auteurs op van wie werk in de vorm van een gedicht of verhaalfragment is opgenomen. Omdat deze uitgave voor het (Nederlands) onderwijs bestemd was, werden de Papiamentstalige auteurs in het Nederlands vertaald: in totaal nam Van der Hilst 15 auteurs op, van wie 2/3 deel Nederlandstalig.

Eveneens voor het Nederlandse (en Surinaamse en Antilliaanse) onderwijs, was de beknopte Sticusa-uitgave 'Kennismaking met de Antilliaanse poëzie' van 1973. Er werden twaalf dichters in opgenomen, al moet ik er bij zeggen dat drie auteurs: Frank Martinus Arion, Henry Habibe en Fédérico Oduber, medewerking weigerden, terwijl ze anders wel opgenomen zouden zijn. Het ligt voor de hand dat er bij zo'n beknopte keuze veel verschillen zullen zijn, maar toch worden er al zes auteurs beide keren opgenomen.

Het Schrijversprentenboek van de Nederlandse Antillen wil een algemene indruk geven, dat is ook zo met het uitvoerige 'Met eigen stem'. Pierre Lauffer's 'Di Nos' daarentegen beperkt zich tot de Papiamentstalige auteurs; 'Winds above the hills' tot auteurs van de drie Bovenwindse eilanden Sint-Maarten, Sint-Eustatius en Saba, en 'Cosecha Arubiano' tot een (ei)land Aruba. Deze laatste bloemlezingen zijn dus niet algemeen te noemen, omdat ze slechts een deelgebied van de Antilliaanse letterkunde bestrijken. Daarmee hebben de auteurs van deze eilanden dus wel een extra 'kansje' om opgenomen te worden.

In Wycliffe Smith' bloemlezing van de Bovenwindse poëzie komen twintig dichters voor, van wie er niet minder dan vijftien, oftewel 75%!, ontbreken in al die bloemlezingen die desondanks pretenderen de héle Antilliaanse literatuur te vertegenwoordigen. Zoiets maakt het eilandelijke karakter, de beperkte bekendheid en de geringe reikwijdte naar buiten toe van veel auteurs wel heel duidelijk: men telt alleen mee in de beperkte ruimte van het eigen eiland. Dit beeld wordt versterkt door de Arubaanse anthologie waarin opnieuw een groot aantal nog niet eerder voorgekomen namen compareren: 24 van de 36 auteurs, dat is 66%. Van Bonaire heb ik geen afzonderlijke bloemlezing kunnen raadplegen; die is er nog niet, helaas. Maar het zal daar niet anders zijn, getuige de 15 dichters die in 1980 bij het Fest-Antil als voor het eiland belangrijk werden opgevoerd, terwijl er slechts mondjesmaat namen voorkomen in de algemene, landelijke overzichten.

We zien hier dus twee keuzes met ruime eilandelijke en veel kleiner landelijke canoniserende normen. De Antilliaanse literatuur lijkt als zodanig niet zozeer een eenheid als wel een optelsom van eilandelijke literaturen, waarbij slechts een deel van de auteurs ook buiten het eigen eiland bekend en erkend wordt.

REKENSOM

Als we nu de rekensom gaan opmaken wie er nu allemaal één of meer keren genoemd worden, zien we dat met dit zevental min of meer representatieve bloemlezingen - Bonaire ontbreekt immers als aparte entiteit - ons materiaal aanzienlijk is uitgebreid: we zijn van 77 auteurs op 137 gekomen maar dat betekent niet dat deze bijnaverdubbeling ook werkelijk algemeen belangrijk geacht wordt, want van meer dan de helft, of 74 auteurs worden in de zeven bloemlezingen en de twee encyclopedieën samen maar één keer werk opgenomen, van 16 auteurs twee keer, en van 15 auteurs drie keer.

Als we bedenken dat Di Nos alleen op Papiamento betrekking had en enkele andere slechts een beperkte opzet en omvang kenden, en de twee laatste alleen betrekking hadden op één deel van de Antillen, dan lijkt het me juist om een grens te trekken, zodanig dat alles wat vier keer of vaker geciteerd wordt al aardig vanuit de periferie naar het centrum geacht wordt op te rukken. Als we die enigszins arbitraire grens - dat geef ik toe - voorlopig handhaven, komen we tot een gereduceerd aantal auteurs van 32 - wat verbluffend klein is! De Antilliaanse literatuur is voorzover het meer dan eilandelijke erkenning betreft een kwestie van enkele tientallen auteurs. En eigenlijk zijn er maar elf van wie iedereen vindt dat je daar eigenlijk niet omheen kan - die algemeen erkend worden.

Als we dit 'auteurscorpus' van 32 uitsplitsen naar de taal waarin ze uitsluitend of overwegend publiceren, zien we het volgende:

In de kolom 'uitsluitend' staan het aantal auteurs die

Uitsplitsing per eiland laat maar een auteur van de Bovenwinden zien, drie nagenoeg of alleen in één taal publiceerden; 'mede' betekent dat een auteur bijvoorbeeld zowel in het Nederlands als in het Papiamento schreef.

Hier valt op dat alleen bij Papiamentstalige auteurs de kolom 7x vertegenwoordigd is. Als we letten op de verdeling over Nederlands en Papiaments dan zien we dat de weegschaal doorslaat naar het Papiamento. Enkele al wat oudere auteurs worden vrij algemeen erkend als belangrijk voor het Spaans. Het meest opvallend is dat slechts één Engelstalige auteur met vier vermeldingen enigszins algemeen doordringt. Dat de aandacht voor de iteratuur van de Bovenwinden gering is, blijkt zo getalsmatig wel heel duidelijk.

Vervolg op pag. 10

Vervolg van pag. 5

geboren Bonaireanen, vier Arubanen, en verreweg het grootste deel, namelijk 22, van Curaçao, waarbij twee op Curaçao wonende Nederlanders: Brenneker en Tournier, ook opgenomen zijn als 'Yiu di Kòrsow' honoris causa.

We houden dus uit dit onderzoekje in twee representatieve encyclopedieën en zeven bekende bloemlezingen ruim dertig auteurs over die tot nu toe samen als de centrale figuren van de Antilliaanse literatuur beschouwd zijn.

In een vervolgartikel zal ik onderzoeken welke werken van deze auteurs het meest genoemd werden.

(wordt vervolgd)

WIM RUTGERS

Alfabetische lijst van opgenomen auteurs in: Herdeck:
Alberto, D.M.
Armand, S.
Berg, H. van den
Bonofacio, S.
Booi, E.
Brion, A.G.
Cardoze, C.J.
Henriquez, J.
Hernandez, V.P.
Heyliger, E.P.
Hooi, R.
Keuls, H.
Kroon, J.
Lagun, Ch.
Lampe, J.K.Z.
Maduro, A.J.
Martina, Chr.
Pieters Kwiers, G.Th.
Pocisz, P.J.
Reyes, L.M.
Walle, J. v.d.

De Haseth:
Abbring, H.J.
Baly, C.
Bethencourt, A.
Castellanos, J. de
Ecury, N.
Exquémelin

Haseth, C.P. de
Johnson, W.
Kruythoff, S.
Labega, F.
Muller, E.
Oduber, F.
Palm, W.
Palm, J. Ph. de
Rooy, F. de
Sekou, Lasana
Smith, W.
Stuyvesant, P.

Samen:
Beaujon, A.
Blinder, O.
Booi, H.
Brenneker, P.
Chumaceiro, D.M.
Corsen, Ch.
Corsen, J.S.
Daal, L.H.
Debrot, C.
Domacassé, P.
Fraai, M.A.
Garmers, S.
Geerdink-Jesurun Pinto, N.
Habibe, H.
Henriquez, M.
Hoyer, W.M.
Jesurun, P.A.
Jongh, E.A. de
Juliana, E.
Kampen, O. van
Kroon, W.E.
Lauffer, P.
Leeuwen, B. van
Leito, A.
Martina, O.
Martinus Arion, F.
Marugg, T.
Nuland, W. van
Pina Lampe, N.A.
Pool, J. de
Römer, R.G.
Rooy, R.A. de
Rosario, G.A.
Rosenstand, E.E.
Salas, D.D.
Suriel, S.M.
Tournier, Luc.
Wolfschoon, A.A.

Lijst van auteurs die in de encuclopedieën en bloemlezingen geciteerd worden:

vier keer:
P. Brenneker
P. Domacassé
M.A. Fraai
W.M. Hoyer
E.A. de Jongh
J. de Palm
J. de Pool
D.D. Salas
W. Smith
A.A. Wolfschoon

vijf keer:
N. Ecury
C. de Haseth
W.E. Kroon
B. van Leeuwen
O. Martina
T. Marugg
F. Oduber
N.A. Pina Lampe
R.A. de Rooy
G. Rosario
Luc. Tournier

zes keer:
A. Beaujon
O. Blinder
Ch. Corsen
J.S. Corsen
C. Debrot
E. Juliana
F. Martinus Arion

zeven keer:
H. Booi
L.H. Daal
H. Habibe
P. Lauffer